

СТРУКТУРНАТА РЕФОРМА В ЕНЕРГЕТИКАТА – ИНСТРУМЕНТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА

Резюме: Докладът разглежда основните аспекти на проведените реформи в енергийния сектор, резултатите от извършените структурни преобразования и взаимовръзката им с целите за устойчиво развитие на Р България. Изведени и анализирани са основните компоненти, които оказват влияние върху постигането на оптимална енергийна независимост и ефективност при управлението на националната енергетика, в контекста на присъединяването на страната към структурите на ЕС. За постигането на целите е използван систематичния подход, при което е постигната максимална съвместимост на факторите, имащи отношение към разглежданите проблеми.

След 1990 г. критериите за устойчиво развитие се използван като основа за разработването на моделите за оценка и формиране на социалната, екологичната, икономическата и институционална политики в Р България. Поради това в настоящия момент от научно-практическа гледна точка се търсят подходящи методологически подходи за оценка на релацията икономически растеж: енергийни фактори (енергийна политика) – околна среда, еколого-съобразен икономически растеж, балансирана политика по доходите и постигането на по-висок жизнен стандарт на населението. Тези обстоятелства изискват на макро- и микроравнище да бъдат дефинирани основните механизми (пазарни, нормативни и др.), чрез които да бъдат постигнати изискванията и параметрите за устойчиво развитие, посочени и наблюдавани от Комисията за устойчиво развитие към ООН.

За реализирането на посочените условия в контекста на проведените структурни реформи в националната икономика е необходимо да бъдат разработени и приложени на практика подходящи регулативни механизми,

съвместими с характеристиките на компонентите на новата външна среда на националната икономика. Чрез тях следва да се конкретизират дългосрочните взаимовръзки между институциите, бизнеса и обществото. Основните аргументи за целта се основават на парадигмата, че дори изградени и наложени, пазарните механизми не са в състояние да осигурят устойчиво развитие на икономиката. Поради това е необходимо държавата, чрез своите специализирани структурни звена да въздейства върху взаимоотношенията между посочените фактори и с помощта на подходящи адаптивни лостове да гарантира постигането на устойчив и оптимален по размер икономически растеж на националната икономика.

Националната енергетика, в т.ч. нейната структура, възможности, предимства и слабости трябва да се разглеждат като инструмент за постигането на целите и параметрите за устойчиво развитие на националната икономика. Резултатите от структурните преобразования в енергийния сектор са във функция от провежданата от държавата фискална и приватизационна политики. Разгледани в тяхната систематична цялост те оказва решаващо влияние върху преходните процеси в икономиката на Р България, в т.ч. и върху текущото и бъдещо състояние на компонентите, наблюдавани от Комисията за устойчиво развитие към ООН.

Резултатите от анализа на външната среда не само на националната, но и на световната икономика като цяло извежда енергийния компонент като ключов, влияещ върху развитието на всички останали компоненти на средата. Ето защо е необходимо да бъде разглеждан като стратегически фактор, обуславящ дългосрочното развитие на индустриалните и обществени отношения между страните от Балканския регион и страните от ЕС.

От тази позиция подготовката, планирането, целеполагането, разработването на стратегиите, тактиките и програмите за реструктурирането на националната енергетика следваше да се извърши в контекста на наложените условия от ЕК. При това е наложително да се вземат предвид и последващите ѝ роли (вече като пълноправен член на Съюза) в рамките на общоевропейската енергийна система, както и на следните много важни от стратегически аспект особености:

- международната динамика на цените на основните за националната икономика енергийни ресурси;
- политическата стабилност/нестабилност на страните, основни производители и износители на фосилни горива, нефт и газ;
- липсата на достатъчни по количество и качествени показатели енергийни ресурси за задоволяването на нуждите на националната икономика, в контекста на планирания дългосрочен икономически растеж;
- спецификата на енергийния баланс в страните-членки на ЕС;
- прогнозната зависимост от вносни енергийни ресурси, необходими за подържането на оптимална конкурентноспособност на националната икономика и европейската икономика като цяло;
- ограничените възможности за диверсифициране на доставките на енергийни ресурси по източници и то в световен аспект;
- взаимовръзката енергетика-околна среда и др.

Несъмнено, предвид динамиката на посочените фактори и техния комплексен характер е възможно да се очаква, че в бъдеще основните стратегии на страните от Балканския регион и тези от ЕС ще бъдат основани на техните изключителни предимства. В тази връзка Р България ще се окаже в неизгодна (неконкурентна) позиция спрямо голяма част от страните от ЕС и в частност спрямо някои страни от региона, тъй като не притежава достатъчни по размер и асортимент изключителни предимства, чрез които да си осигури необходимото икономическо влияние и пазарна устойчивост. Един от основните аргументи за целта е наличието на реална опасност от загуба на завоюваните позиции на регионалните енергийни пазари и завоюваната роля на енергиен център на Балканите. Главният аргумент за това е извеждането от експлоатация на 3 и 4 блокове на АЕЦ „Козлодуй“ (880 MW) на 01.01.2007 г. във връзка с решението на ЕК за целта. В момента Националната енергийна компания (НЕК) е водещ доставчик на електроенергия за страните от Балканския регион. Тя осъществява експорт на електроенергия за Сърбия, Румъния, Босна и Херцеговина, Гърция, Хърватия, Албания и Македония. След 01.01.2007 г. това няма да бъде възможно, тъй като разполагаемите електроенергийни мощности след 01.01.2007 г. няма да бъдат в състояние капацитивно да осигурят потребностите от електроенергия за националната икономика.

Следователно решението на ЕК за затварянето на 3 и 4 блокове на АЕЦ „Козлодуй“ ще окаже съществено влияние и върху регионалната икономика, тъй като на освободеното място от НЕК на търговете за електроенергия в региона ще се появят други компании, предлагащи електроенергия на по-високи цени. Като се вземе предвид и бъдещото по-голямо търсене на електроенергия в региона може да се направи извода,

че цената на електроенергията може да достигне стойности с 50 % по-високи от настоящите.

Основният проблем за националната икономика е, че съществува реална опасност страната да се превърне от износител във вносител на електроенергия, защото потреблението на електроенергия от индустрията и домакинствата постоянно нараства. Този феномен ще окаже негативно влияние върху постигането на националните цели за устойчиво развитие и е възможно да се окаже значима бариера пред постигането на планирания икономически растеж.

Динамичният характер на външната среда изисква осигуряването на допълнителни разполагаеми електроенергийни мощности, които да поемат отклоненията от прогнозните данни. Така например за периода 01.01.2006 г. – 31.09.2006 г. при планиран 2 % ръст на потребление на електроенергия в икономическите сектори на страната, реалният ръст на консумацията е + 4.7 %, при което са произведени 1.2 млрд. KWh електроенергия в повече от прогнозното количество.

В контекста на изложеното трябва да се вземе предвид и взаимовръзката енергийна независимост – устойчиво развитие. Р България е силно зависима от внос на енергоресурси, въпреки че на територията ѝ се добиват фосилни горива и природен газ, които обаче не са в достатъчно количество. Произвежданите въглища не са конкурентни на предлаганите на международните пазари, но техните консуматори ТЕЦ са проектирани да работят именно с тях при сравнително задоволителен коефициент на полезно действие. Някои от изградените ТЕЦ са проектирани да работят с въглища, внос от Русия и Украйна (ТЕЦ „Варна” и ТЕЦ „Русе”) предвид посочените обстоятелства.

Като цяло текущата енергийна зависимост на Р България е 70 % с тенденция да се увеличава пропорционално на развитието на индустрията и маржа на икономически растеж.

Когато се разглежда взаимовръзката енергетика-дългосрочно икономическо устойчиво развитие е необходимо да се имат предвид и характеристиките на новите условия на общеевропейската икономическа среда, при които ще е необходимо да се постигат националните цели. Външната и вътрешната среда на ЕС се характеризират с висока динамика на компонентите, което дава основание тя да бъде класифицирана като враждебна.

Показателен пример в това отношение е провежданата политика от страните, пряко свързани с европейската икономика, но осъществяващи контрол върху нея чрез изключителните си предимства относно произвежданите от тях енерго-ресурси. Аргумент в това отношение е подходът на Русия и Украйна, които в средата на 2006 г. взеха решение за спиране на износа на въглища за страните, с които имат сключени договори за целта, в т.ч. и за Р България. Този факт допълнително комплицира ситуацията, в която се намира националната енергетика на прага на влизането на страната в структурите на ЕС.

Проблемите на Европейската енергетика като цяло са сходни с изложените по-горе в текста от национален мащаб. Очакванията са до 2020 г. енергийната зависимост на Общността да достигне 70 %. Основните причини за това са увеличаващото се потребление на енергийни ресурси и електроенергия, предвид високите темпове на икономически растеж и отварящите се възможности за реализирането на синергични ефекти от вливането на новите страни от ЦИЕ в структурите на Съюза. В тази връзка в националната енергийна стратегия са поставени акценти върху:

- подобряването на сигурността на доставките;
- повишаването на конкуренцията в електроенергийния сектор;
- опазването на околната среда от вредните въздействия на енергийните технологии и др.

Те обаче не са достатъчно съвместими с:

- очакваната енергийна зависимост на ЕС;
- тенденциите на нарастване на цените на петрола на международните пазари;
- глобалните промени в околната среда;
- увеличаването на цените на енергоносителите, произвеждани и внасяни в страните от ЕС и задълбочаването на националните позиции по жизнено важни за енергийната цялост на Общността въпроси и др.

В момента страните от ЦИЕ разполагат с 49.5 GW инсталирани електрогенериращи производствени мощности, от които 27.23 GW – ТЕЦ, 17.3 GW – ВЕЦ и 4.97 GW – АЕЦ. Очакваното пиково натоварване на мощностите за периода до 2012 г. е в рамките на 31.4 – 38.2 GW. Търсеното количество на електроенергия за същия период в региона се очаква да бъде в рамките на 171 – 214 TWh. За постигането на баланс между търсенето и предлагането и намаляването на зависимостта от внос на електроенергия в тези страни се предвижда за периода до 2012 г. да бъдат въведени в експлоатация допълнителни електрогенериращи мощности в размер на 4.5 GW.

Предвид визираните заплахи за европейската икономика, ЕК разработва Единна енергийна стратегия на ЕС, изпълнението, на която цели да гарантира оптимална сигурност на доставките от енергоносители в

Общността, чрез диверсификация на видовете енергия и произхода на доставките, осигуряването на по-добри условия за конкуренция и постигането на енергийна устойчивост, като инструмент за постигането на устойчивото икономическо развитие на Съюза. От друга страна в разработената от ЕК Green Paper – A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy са изведени основните области, в които ще се търсят съответните решения за целта, а именно:

- използването на възстановяеми енергийни източници;
- ефективно и ефикасно добиване и използване на наличните енергийните ресурси;
- разработване на програми за енергийна ефективност, чрез които да се ограничи консумацията на енергоносители от домакинствата;
- рехабилитация на съществуващи енерго-производствени мощности за комбиниран режим на работа с няколко енергоносители;
- намаляване на цените на произвежданата електроенергия и др.

С всички тези мерки се цели постигането на по-добри условия за развитие на всяка една от икономиките на страните-членки и на европейската икономика като цяло. Въпросът е дали поставените цели са изпълними и съвместими с реалностите на средата в която трябва да се реализират, тъй като те са в права пропорционална зависимост от икономическото състояние на обществата. В таблица №1 са посочени данни за броя на населението и брутният вътрешен продукт на човек за 2005 г. за страните от Балканския регион.

Таблица №1

Страна	Население, млн.	БВП/човек, \$
България	8.2	1 605
Гърция	10.6	11 002
Румъния	22.6	1 700
Македония	2.0	1 750
Сърбия	10.0	984
Албания	3.4	1 282
Черна гора	0.7	984
Босна и Херцеговина	4.2	1 195
Хърватия	4.6	4 625

От гледна точка на устойчивото развитие в национален, регионален и общоевропейски план посочените данни трябва да се разгледат в контекста на цените на електроенергията за целите на индустрията и домакинствата и относно бъдещите аспекти за развитие на националната енергетика.

Таблица 2
Цени на електроенергията с включени данъци и такси
в страните от ЕС за 2005 г.

\$/KWh

Страна	Цена на електроенергията за индустриалния сектор	Цена на електроенергията за домакинствата
Австрия	0.1010	0.1872
Чехия	0.0847	0.1105
Дания	0.0947	0.3036
Финландия	0.0748	0.1282
Франция	0.0526	0.1482
Германия	0.0759	0.2037

Гърция	0.0695	0.1174
Унгария	0.1041	0.1533
Ирландия	0.1044	0.1885
Италия	0.1704	0.2018
Норвегия	0.0426	0.0672
Полша	0.0747	0.1241
Португалия	0.1020	0.1894
Словакия	0.0941	0.1400
Испания	0.0624	0.1592
Швейцария	0.0884	0.1469
Турция	0.1081	0.1198
Великобритания	0.0781	0.1531
България	0.0670	0.0759

От посочените в таблица №2 данни се вижда, че цената на потребяваната в Р България електроенергия е една от най-ниските в сравнение с останалите страни от ЕС. С промените, които ще настъпят след 01.01.2007 г. и необходимостта от стриктно спазване на правилата на ЕС за формирането на цените на произвежданата и потребявана електроенергия, прогнозите са, че цената ѝ ще се повиши значително. За това ще допринесат и неефективните методи за производство, разпределение и пренос на електроенергията, което ще се отрази негативно върху всеки един от факторите, определящи характера на устойчиво развитие в страната, наблюдавани от ООН.

За облекчаването на напреженията в социално-икономическите отношения всяка страна от ЕС трябва да разработи свой енергиен микс, съобразен с общоевропейските ценности. В тази връзка е извършена интеграция и на електроенергийните системи на страните, с възможности за единно управление. От друга страна всяка страна трябва сама да реши каква

ще бъде структурата и размера на енергийния ѝ баланс, съобразно принципите за икономизирано използване на енергийните запаси и ограничаването до минимум на вносните енергоносители. При всичко това е необходимо да се гарантира достатъчно по количество производство на електроенергия за нуждите на Европейската икономика.

Таблица 3

Производство на електроенергия в страните-членки и в страните-кандидатки за членство в ЕС през 2005 г.

Страна	ВЕЦ	АЕЦ	ТЕЦ	Други източници	Общо, TWh
Гърция	5.6		43.3	1.1	50
Македония	1.5		5.0		6.5
Сърбия и черна гора	13.9		27.5		41.4
Босна	6.0		6.6		12.6
Херцеговина	6.4		5.5		11.9
Италия	41.9		240.8	6.9	289.6
Румъния	19.9	5.1	29.8		54.8
Португалия	4.9		35.2	3.5	43.6
Испания	23.6	55.1	151.6	25.5	255.8
Франция	56.0	430.0	58.9	1.0	545.9
	32.8	22.0	2.2	0.9	57.9
Австрия	35.5		24.1	4.2	69.3
Швейцария	3.4	5.6	4.2		13.2
Унгария	0.2	13.0	17.9	2.0	33.4
Словакия	4.6	16.4	5.5	2.7	29.2
Чехия	3.0	23.3	49.8	0.1	76.2

Полша	3.6		140.2	0.2	144
Германия	23.6	154.5	357.6	38.4	574.1
Люксембург	0.9		3.1	0.1	4.1
Белгия	1.6	45.3	33.5	1.9	82.3
Холандия		3.8	86.7	5.9	96.4
Дания	6.4		15.5		21.9
Балтийски републики	0.1		8.0		0.9
България	4.7	18.7	20.9		44.3
Общо	300.1	792.8	1373.3	94.4	2560.6

Според данните от таблица №3 следва, че Р България произвежда 1.8 % от произведената електроенергия в ЕС от ВЕЦ, 2.42 % от АЕЦ и 1.55 % от други електрогенериращи източници.

Това позволява на страната в лицето на Националната електрическа компания (НЕК) да осъществява икономизирано експортната си политика на Балканския регион. Според данни на UCTE за 2005 г. НЕК е осъществила износ на електроенергия в размер на 8 377 GWh и внос в рамките на 801 GWh.

Таблица 4
Внос и износ на електроенергия от НЕК за 2005 г.
(GWh)

Страна	Внос	Износ
Сърбия и Черна гора	4	2 760
Румъния	797	730
Македония		334
Гърция		4 553
Общо	801	8 377

Според данни от UCTE

От всичко изложено до момента в настоящия доклад може да бъде направен извода, че въпреки проведените интеграционни процеси в рамките на ЕС, страните от Общността няма да бъдат в състояние да постигнат и гарантират устойчив икономически растеж, ако не решат проблемите с нарастващата си енергийна зависимост. Ето защо проблемът с енергийния компонент от външната среда на националните икономики прераства в глобален, т.е. в световен проблем. Нещо повече той придобива все повече политико-икономически, технологичен и социален характер, което налага разработването на световна доктрина за енергоносителите, в която да бъдат уточнени правилата за достъп и ползването на енергийните ресурси в световен аспект. За реализацията на този подход е необходимо да бъдат разработени нови правила и норми върху които да бъдат поставени основите на националната енергийна сигурност на страните в контекста на гаранциите за постигането на положителни резултати при взаимовръзката: устойчив икономически растеж-екология-световен мир.

Литература:

1. България и целите от Лисабон, Център за икономическо развитие, С., 2004;
2. Национална дългосрочна програма по енергийна ефективност до 2015 г., Агенция за енергийна ефективност, С., 2005;
3. Национална стратегическа референтна рамка на Р България за периода 2007 – 2013 г, www.meer.government.bg;
4. Оперативна програма „Развитие на конкурентноспособността на българската икономика 2007 – 2013”, www.meer.government.bg;
5. GREEN PAPER Towards a European strategy for the security of energy supply, Commission of the European Communities, Brussels, 2005;

Автор: д-р инж. Кирил Геннадиев Радев, Катедра „Управление” при УНСС, гр. София

За контакти: GSM: 0889 33 79 80